

ISSN: 2181-9416

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOIIY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

MAXMUDOV Firuz Baxtiyor o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish Instituti direktorining ilmiy ishlar va xalqaro hamkorlik bo'yicha o'rinbosari, yuridik fanlar doktori (DSc), dotsent

MANFAATLAR TO'QNASHUVINING OLDINI OLIH BO'YICHA ODOB-AXLOQ VA ETIKA STANDARTLARIGA OID ZAMONAVIY KONSEPSIYA VA MODELLAR: BUYUK BRITANIYA TAJRIBASI MISOLIDA

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования):
MAXMUDOV F.B. Manfaatlarni to'qnashuvining oldini olish bo'yicha odob-axloq va etika standartlariga oid zamonaviy konsepsiya va modellar: Buyuk Britaniya tajribasi misolida // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2025) B. 17–25.

4 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2025-2-15>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada manfaatlarni to'qnashuvining oldini olish masalalari odob-axloq va etika standartlari nuqtayi nazaridan o'rganiladi. Davlat xizmatchilarining halolligi, shaffofligi va hisobdorligini ta'minlashda zamonaviy konsepsiya va modellardan foydalanishning nazariy hamda amaliy asoslari yoritilgan. Tadqiqotda Buyuk Britaniya tajribasi alohida o'rin egallab, ushbu davlatda odob-axloq kodekslari, manfaatlarni to'qnashuvini boshqarish mexanizmlari, mustaqil etika qo'mitalari hamda jamoatchilik nazorati institutlari orqali samarali tizim yaratilgani ilmiy tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu tajribada ochiqlik va shaffoflik tamoyillari davlat boshqaruvining barcha bosqichlarida qo'llanilishi, korrupsiyaviy xatarlarni minimallashtirishda muhim omil sifatida baholanishi ko'rsatib beriladi. Maqolada Buyuk Britaniya modelining afzalliklari va cheklavlari taqqoslab o'rganilgan holda, milliy huquqiy-amaliy muhit uchun moslashtirilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari manfaatlarni to'qnashuvini bartaraf etish bo'yicha milliy siyosatni yanada takomillashtirish, davlat xizmatchilari o'rtasida odob-axloq va etika madaniyatini yuksaltirish, shuningdek, fuqarolarning davlat boshqaruviga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga qaratilgan ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: manfaatlarni to'qnashuvi, odob-axloq standartlari, etika kodeksi, Buyuk Britaniya tajribasi, davlat xizmati, korrupsiyaning oldini olish, shaffoflik, hisobdorlik, etika qo'mitalari, jamoatchilik nazorati, zamonaviy konsepsiyalar, boshqaruv madaniyati.

МАХМУДОВ Фируз

Заместитель директора по научной работе и международному сотрудничеству Института переподготовки и повышения квалификации юридических кадров при Министерстве юстиции Республики Узбекистан, доктор юридических наук (DSc), доцент

СОВРЕМЕННЫЕ КОНЦЕПЦИИ И МОДЕЛИ ЭТИКО-НРАВСТВЕННЫХ СТАНДАРТОВ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ: НА ПРИМЕРЕ ОПЫТА ВЕЛИКОБРИТАНИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы предотвращения конфликтов интересов с точки зрения этики и этических стандартов. Освещены теоретические и практические основы использования современных концепций и моделей для обеспечения честности, прозрачности и подотчетности государственных служащих. Исследование сосредоточено на опыте Великобритании, которая научно анализирует создание

эффективной системы в этой стране посредством кодексов этики, механизмов управления конфликтом интересов, независимых этических комитетов и институтов общественного контроля. Также показано, что этот опыт применяет принципы открытости и прозрачности на всех этапах государственного управления и считается важным фактором минимизации коррупционных рисков. В статье на основе сравнительного исследования преимуществ и ограничений британской модели разработаны предложения и рекомендации, адаптированные к национальной правовой и практической среде. Результаты исследования имеют научное и практическое значение для дальнейшего совершенствования национальной политики по устранению конфликтов интересов, повышения культуры морали и этики среди государственных служащих, а также укрепления доверия граждан к государственному управлению.

Ключевые слова: конфликт интересов, этические стандарты, кодекс этики, опыт Великобритании, государственная служба, предотвращение коррупции, прозрачность, подотчетность, комитеты по этике, общественный контроль, современные концепции, культура управления.

FIRUZ Makhmudov

Deputy Director for Scientific Affairs and
International Cooperation at the Training Institute
for Lawyers under the Ministry of Justice
of the Republic of Uzbekistan Doctor of Law (DSc),
Associate Professor

MODERN CONCEPTS AND MODELS OF ETHICAL AND MORAL STANDARDS FOR PREVENTING CONFLICT OF INTEREST: ON THE EXAMPLE OF THE GREAT BRITAIN'S EXPERIENCE

ANNOTATION

This article examines the issues of preventing conflicts of interest from the point of view of ethics and ethical standards. The theoretical and practical foundations of using modern concepts and models to ensure the honesty, transparency and accountability of civil servants are highlighted. The study focuses on the experience of Great Britain, which scientifically analyzes the creation of an effective system in this country through codes of ethics, conflict of interest management mechanisms, independent ethics committees and public oversight institutions. It also shows that this experience applies the principles of openness and transparency at all stages of public administration and is considered an important factor in minimizing corruption risks. The article, having comparatively studied the advantages and limitations of the Great Britain model, develops proposals and recommendations adapted to the national legal and practical environment. The results of the study are of scientific and practical importance for further improving national policies to eliminate conflicts of interest, improving the culture of morality and ethics among civil servants, and strengthening citizens' trust in public administration.

Keywords: conflict of interest, ethical standards, code of ethics, UK experience, civil service, corruption prevention, transparency, accountability, ethics committees, public oversight, modern concepts, management culture.

Davlat fuqarolik xizmati nafaqat ommaviy-huquqiy jihatlari bilan, balki axloqiy asosga qurilganligi bilan ham boshqa faoliyat turlaridan ajralib turadi. Shundan kelib chiqib, etik standart va odob-axloq prinsiplari manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda asosiy tamoyil hisoblanadi. Ushbu standartlar kasbiy huquq amaliyotida manfaatlar to'qnashuvini aniqlash va samarali boshqarish, davlat va jamoa manfaatlarini himoya qilish va huquqiy tizimning yaxlitligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan globalashuv davrida yuzaga kelayotgan ijtimoiy munosabatlar zamonaviy ko'rinish olayotgan bo'lsa-da, ularni real hal qilish va huquqiy tartibga

solish tarixiy va odatiy an'anaga, qadriyatga aylangan odob-axloq va munosib xulq-atvorga ehtiyoj sezib bormoqda.

Bu borada, ingliz huquqshunos olimi S.R.Akerman ta'kidlaganidek, biz odamlar tobora ko'proq qarama-qarshi rollar, o'ziga xoslik va sodiqlikni o'zgartiradigan davrda yashayapmiz. Bunday sharoitda esa odob-axloq masalasi har qachongidan ham muhim vositaga aylanib, kerak bo'lsa, eng muhim ijtimoiy-huquqiy muammolarni oson hal qilish, ularni oldini olishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etib bormoqda [1, 3-b.].

Shu jihatdan, milliy huquq tizimi va amaliyotni takomillashtirishda dunyoda korrupsiya va manfaatlar to'qnashuvini oldini olish, bu borada avvalo, hammaga ma'lum bo'lgan odob-axloq masalasini birinchi o'ringa qo'yib, ijobiy natija ko'rsatayotgan Buyuk Britaniya tajribasini o'rganish, fikrimizcha, huquq nuqtai nazaridan ham, mentalitet bo'yicha ham O'zbekiston amaliyotiga mos tushadi.

Avvalo, e'tibor beradigan bo'lsak, Buyuk Britaniya ilmiy jamoatchiligi orasida manfaatlar to'qnashuvini huquqiy yoki axloqiy jihatdan tartibga solishga qaratilgan ikki ilmiy maktab rivojlanayotganligini ko'rish mumkin.

Birinchi maktab asoschilari (Marshall Schminke, Schminke, Nathalie Behncke, Jacobs, Mackenzie va Stark) fikricha, Buyuk Britaniya jamiyatida munosib xulq-atvorda bo'lish va shu orqali huquq-tartibot, noqonuniy harakatlarni oldini olishda etika standartlariga munosabat o'zgarib bormoqda. Xususan, jamoat odob-axloq me'yori ham ancha qat'iylashdi. Ilgari qabul qilingan xatti-harakatlar endi axloq qoidalari buzilishi emas, balki jinoyat hisoblanmoqda. Hatto huquqshunos olim Stark bugungi manfaatlar to'qnashuvi toifasi va uning tartibga solinishi so'nggi 30 yilda keskin o'zgarganligini, davlat huquqiy tartibga solish orqali katta natijalarga erishgan bo'lsa-da, bugungi iqtisodiy rivojlanish nafaqat qonun ta'sir kuchi yordamiga, balki axloq ko'magiga ham bog'liqligini ko'rsatmoqda [2, 4-b.].

Ikkinchi yo'nalish olimlari esa odob-axloqdan ko'ra, huquqiy tartibga solishni ustuvor deb bilishmoqda. Xususan, ayrim huquqshunos olimlar (Rosenson, Williams, G.S.Mackenzie, Paul Nieuwenburg) va davlat tizimi amaldorlari odob-axloqqa nisbatan qattiq siyosat yuritmaslikni ham o'rta tashlamoqda. Ya'ni odob-axloq masalasining siyosiylashib ketishi shaxsning fundamental, tabiiy huquqlariga zarar yetkazishi mumkin.

Fikrimizcha, odob-axloqning Buyuk Britaniya jamiyatida huquq-tartibotni ta'minlashdagi ahamiyati va erishilgan yutuqlar, xususan, korrupsiya va manfaatlar to'qnashuvini oldini olishdagi ijobiy ulushi (*Buyuk Britaniya Transparency International Tashkilotining 2023-yilgi Korrupsiyani qabul qilish (Corruption Perceptions Index) reytingida 180 ta mamlakat orasida 20-o'rinni band etgan*) uning huquqning axloq darajasiga ko'tarilganligi bilan bevosita bog'liqdir.

Shu bilan bir qatorda, Buyuk Britaniyada davlat xizmati tizimida manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda odob-axloq masalalariga oid qator konsepsiya va modellar rivojlanganligini kuzatish mumkin.

Xususan, Buyuk Britaniyaning tarixiy qadriyatlariga asoslangan holda shakllangan **“Davlat xizmatini amalga oshirishning 4 asosiy xulq-atvor standarti”** modeli (**Standards of behaviour**) markaziy o'rinda turadi. Manfaatlar to'qnashuvini oldini olishga xizmat qiladigan quyidagi standart va prinsiplar davlat fuqarolik xizmatchisi faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi:

- “to'g'rilik” – davlat xizmatidagi majburiyatlarni shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish;
- “halollik” – haqiqat va ochiqlik;
- “xolislik” – har bir holatni dalillar asosida, sinchkovlik bilan tahlil qilish;
- “tenglik” faqat ishning mohiyatiga ko'ra, harakat qilish va turli siyosiy e'tiqoddagi hukumatlarga birdek xizmat qilish.

Mazkur standartlar manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda davlat xizmatchisining o'z burch va majburiyatlarini mas'uliyat bilan bajarishi, har doim professional tarzda harakat qilishi, qonunga rioya qilishi va odil sudlovni ta'minlashi, o'z xizmat lavozimini suiiste'mol qilmasligi, halollikka putur yetkazishi mumkin bo'lgan har qanday kishidan sovg'alar yoki mehmondo'stlikni qabul qilmasligi, maxfiy ma'lumotlarni oshkor qilmasligini (bu majburiyat davlat xizmatidan ketgandan keyin ham amal qiladi) ta'minlashga qaratilgan.

Fikrimizcha, mazkur prinsiplar milliy qonunchiligimizda ham turli tarmoq qonunchilikda umumiy qoidalar sifatida belgilangan. Ya'ni bu borada Buyuk Britaniyaning mazkur ijobiy tajribalari milliy amaliyotimizga bosqichma-bosqich ham huquqiy, ham tashkiliy jihatdan implementatsiya qilib borilayotganligini ko'rish mumkin. Xususan, so'nggi yillarda qabul qilingan hujjatlarda aynan manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda odob-axloq va etika standartlari asosiy usullardan biri sifatida huquq tizimida munosib o'rin egallamoqda.

Shuningdek, Angliyada manfaatlar to'qnashuvi bilan bog'liq holatdagi davlat xizmatchilarining munosib xulq-atvorini nazorat qilishda yangi shakllanayotgan zamonaviy konsepsiya bu **“Raqqamli tartibga solish modeli”** bilan bog'liqdir. Bugungi globallashuv va axborot asrida **“Use of social media”** – manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda ijtimoiy tarmoq orqali holat to'g'risida xabar berish, nazorat qilish, jamoaviy ta'sirni shakllantirish amaliyoti ham muhim rol o'ynamoqda. So'nggi yillardagi ochiqlik siyosati va so'z erkinligi bilan bog'liq islohotlar natijasida bu tendensiyaning mamlakatimizda ham ommalashayotganligini ko'rish mumkin. Korrupsiya va manfaatlar to'qnashuvi holatlarini ochiqlash, aniqlash va ularga qarshi huquqiy ta'sir choralarini qo'llash ko'lamida mazkur tendensiyaning ulushi oshib bormoqda. Shu jihatdan, bu boradagi siyosatni yanada kuchaytirish, tashkiliy va huquqiy kafolatlarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, Buyuk Britaniyada manfaatlar to'qnashuvini **“Ichki tartibga solish”** modeli so'nggi yillarda ustuvorlik kasb etib bormoqda. Ya'ni davlat xizmati tizimidagi mustaqil axloqiy qo'mitalar tashkil etish va mazkur tashkilotda manfaatlar to'qnashuvi bilan bog'liq holatlarni, xususan, xodimlarining moliyaviy faoliyatini tekshirish va sovg'alar va takliflarni qabul qilish qoidalarini belgilash uning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Shu bilan bir qatorda, **“Jamoatchilik ishonchi” (Public Confidence)** modeli ham Buyuk Britaniya qonunchiligi va amaliyotida shakllangan va bugungi kunda ham rivojlanayotgan muhim yo'nalish hisoblanadi.

Bu konsepsiya mazmunida davlat xizmatchisi jamoatchilik tomonidan so'ralishi, manfaatlar to'qnashuvi holatini jamoatchilikka faol ravishda oshkor qilish yotadi. Aniq va shaffof tartib-qoidalar orqali bunday siyosatlar axloqiy qoidalarga rioya etilishini jamoatchilik tomonidan baholashning samarali vositasi hisoblanadi, chunki holatni ommaga oshkor qilish oldini olish va rag'batlantiruvchi funksiyani bajarishi mumkin: **jamoatchilik qanchalik ko'p bilsa, axloqiy me'yorlar shunchalik hurmat va nazorat qilinadi** [3, 11-b.].

“Ommaviy etika” (Public Ethics) konsepsiyasi ham yuqoridagi yo'nalishning mantiqiy davomi sanalib, davlat xizmatining ochiqligi va jamoatchilik nazorati ostida bo'lishi orqali aholining faol nazorat funksiyasini ta'minlashga, shu orqali davlat xizmatchilarining qonuniy faoliyat yuritishlariga xizmat qiladi [4].

Buyuk Britaniyada manfaatlar to'qnashuvini oldini olish bo'yicha shakllangan yana bir axloqiy standartlarda **“Muammoni kompleks tartibga solish” (General-Complex Regulation)** yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Manfaatlar to'qnashuvini aniqlash (**Identifying**), yuksak axloqni namoyon etgan holda manfaatlar to'qnashuvi holatini e'lon qilish (**Declaring**), mavjud huquqiy tartibot va etika standartlari asosida manfaatlar to'qnashuvini boshqarish (**Managing**)

va manfaatlar to'qnashuvi holatlariga yo'l qo'ygan shaxslar tog'risidagi ma'lumotlarni qayd etish, ommaga e'lon qilish (**Publishing**) mazkur modelning tarkibiy bosqichlarini tashkil etadi.

Bu borada, muhim bir jihat shuki, har bir bosqichni sifatli va samarali amalga oshirish manfaatlar to'qnashuvini hal qilish vakolati berilgan subyektlarning axloqiga ham borib taqaladi. Holatni yashirmaslik, barchaga nisbatan teng qaror qabul qilish muhim hisoblanib, davlat xizmatining sifatiga ta'sir qiladi.

Buyuk Britaniyada manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda shakllangan **Ichki xabar berish modeli (Internal Whistleblowing Systems)** ham muhim ahamiyat kasb etib, bu borada, "Whistleblowers"lar faoliyati ancha ommalashganligini ko'rish mumkin. Hatto korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi maxsus tashkilot – Transparency International tashkiloti tomonidan 2024-yildan "Jahon xabar beruvchilar kuni"ni ommalashtirish masalasi ham kun tartibiga qo'yilib, xabar beruvchilarning tashkiliy va huquqiy himoyasini ta'minlash asosiy yo'nalish ekanligi qayd etilmoqda. Bu borada, maxsus huquqiy dasturlar – **"Xabar beruvchilar xavfsizligi – har bir kishining xavfsizligi" (Whistleblowers' safety is everyone's safety)** ommalashtirilmoqda. Mazkur yo'nalish ham manfaatlar to'qnashuvini zamonaviy huquqiy tartibga solish va oldini olishda bugungi kunda rivojlanayotgan konsepsiyalardan biri hisoblanadi.

Buyuk Britaniyada odob-axloq asosida manfaatlar to'qnashuvini oldini olish bo'yicha nafaqat ilmiy nazariya, konsepsiya va modellar yaxshi rivojlangan, balki huquqiy tartibga solish, ya'ni normativ asoslar ishlab chiqish va yuridik amaliyot ham samarali yo'lga qo'yilgan.

Buyuk Britaniya va uning tarkibiga kiruvchi barcha davlatlarda manfaatlar to'qnashuvini tartibga solish **Xulq atvor qoidalari, Odob-axloq kodekslari (Rule of Conduct, Code of Conduct, Standards of Ethics for Public Servants)** bilan amalga oshiriladi. Bunda umumiy yondashuv holatni maxsus, asosan lokal tartibga solishga qaratilganligi bilan ahamiyatli. 2010-yildagi "Poraxo'rlik to'g'risida"gi Qonun [5] yoki 2007-yilda qabul qilingan "Yuridik xizmatlar to'g'risida"gi Qonun umumiy prinsiplarni belgilab bersa, ularni amalga oshirish tartibi har bir davlat xizmati tizimi tomonidan o'z xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan yuqoridagi kabi ichki hujjatlarga asoslanadi.

Jumladan, mamlakatda davlat fuqarolik xizmati tizimining samarali ishlashi va tizimda manfaatlar to'qnashuvining oldini olishda 2015-yil 16-martdagi **Fuqarolik xizmati kodeksi** muhim o'rin tutadi. Mazkur hujjat nafaqat davlat xizmatini tashkil etish, balki uni samarali amalga oshirishda axloq normalarining ahamiyatini ham belgilab bergan.

Shu bilan bir qatorda, Buyuk Britaniyada **Kasbiy faoliyatning etika kodeksi** [6] ham manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda muhim ahamiyat kasb etib, faoliyatning asosiy prinsiplarini belgilab bergan. Jumladan, kompetentlik, halollik va to'g'rilik, mustaqil qaror qabul qilish, ehtiyotkorlik, tenglik va mukammal kasbiy xulq-atvor Davlat xizmatchilari uchun belgilanga asosiy axloq prinsiplari sanaladi.

Bundan tashqari, 2018-yilda Yevropa Kengashi tomonidan **Mahalliy va mintaqaviy kongressi hisobot hujjatida** ham aynan manfaatlar to'qnashuvini oldini olish va korrupsiyaga qarshi kurashdagi samaradorlikda axloq masalalari birinchi navbatdagi yechim sifatida belgilangan. Unga ko'ra, shaffoflik, hisobdorlik, axborotdan foydalanish qoidalari va manfaatlar deklaratsiyasi odob-axloqning standartlarining "4 ustuni" sifatida belgilangan [7].

Buyuk Britaniyada shakllangan qadriyat va amaliyotga ko'ra davlat xizmatchilari qirolning xizmatkorlari hisoblanib, ular ish beruvchisi sifatida qirolga sodiq xizmat qilishni, avvalo, axloqiy burch sifatida qabul qiladi. Shu bilan bir qatorda, bu hatto **Davlat xizmati Kodeksida** ham huquqiy jihatdan ham mustahkamlab qo'yilgan [8].

Umuman olganda, davlat fuqarolik xizmatchilari tomonidan kasb etikasi va odob-axloq qoidalarga samarali rioya etilishi nafaqat xizmat vazifalarini sifatli hamda qonuniy tarzda amalga

oshirishga, balki davlat organlari imidjiga va aholi kayfiyatiga ham ta'sir qiladi. Shu sababli ham O'zbekiston davlat fuqarolik xizmati tizimida davlat fuqarolik xizmatchilarining odob-axloqiga oid talablar, avvalo, maxsus yondashuv asosida qonun bilan tartibga solingan.

“Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida”gi Qonunning 17-moddasida davlat fuqarolik xizmatchilarining odob-axloq qoidalari belgilangan [9] bo'lsa, Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 15-oktyabrdagi qarori bilan tasdiqlangan **Davlat fuqarolik xizmatchilari odob-axloqining namunaviy qoidalari** davlat xizmatida yuksak kasbiy madaniyatni shakllantirish, jamoatchilik ongida davlat xizmatiga bo'lgan hurmat va ishonchni oshirish hamda davlat xizmatchilarining axloq qoidalariga zid bo'lgan xatti-harakatlarining oldini olishga qaratilgan [10].

Shu bilan birga, oxirgi yillarda jamiyatda ochiqlik va oshkoralikning ta'minlanishi natijasida aholining davlat organlari faoliyati samaradorligi hamda davlat xizmatchilari tomonidan odob-axloq qoidalariga **(5-ilova: Davlat fuqarolik xizmatchilari odob-axloqining umumiy standartlari)** rioya etilishiga bo'lgan talab ham tobora ortib bormoqda.

Qayd etish kerakki, davlat xizmatchilari tomonidan o'z faoliyati davomida kasb etikasi va odob-axloq qoidalarining buzilishi jamiyatda davlat organlari imidjiga putur yetkazib, keskin e'tirozlarga sabab bo'ladi, aholining davlatga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir qiladi.

Ma'lumotlarga ko'ra, xizmat vazifalarini bajarish, bu borada odob-axloq qoidalarini buzilishi natijasida 2022-2023-yillarda **139 ta** noqonuniy holatlar yuz bergan. Ularning **103 tasida** (74 foiz) davlat fuqarolik xizmatchilari tomonidan kasb etikasi va odob-axloq qoidalariga rioya etmaslik holatlari kuzatilgan bo'lsa, qolgan **36 tasida** (26 foiz) manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasining **“Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida”gi** [11] Qonunining 11-moddasida ham davlat organining yoki boshqa tashkilotlar odob-axloq komissiyasining manfaatlar to'qnashuvi bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishdagi ishtirokiga oid vakolatlari belgilab berilgan.

Endilikda Odob-axloq komissiyasi tomonidan davlat organi yoki boshqa tashkilot xodimi tomonidan ushbu qonun talablariga rioya etilishi ustidan nazorat ushbu davlat organida yoki boshqa tashkilotda tuzilgan **Odob-axloq komissiyasi** tomonidan amalga oshiriladi.

Biroq, fikrimizcha, yuqoridagi kabi holatlar qonunchilikda Odob-axloq komissiyalari uchun belgilab berilgan vakolatlar yetarli emasligini ko'rsatmoqda. Jumladan, amaldagi qonunchilikda Odob-axloq komissiyasi davlat xizmatchisiga nisbatan intizomiy ta'sir chorasini qo'llash uchun davlat organlari va tashkilotlari rahbariga taqdimnoma kiritishi mumkin xolos.

Shu o'rinda qayd etish kerakki, manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda odob-axloq qoidalarining o'rnini asosan Buyuk Britaniya qonunchiligi asosida tahlil qilayotgan bo'lsak-da, etika asoslari boshqa qator mamlakatlar tajribasida ham ancha ommalashganligini, manfaatlar to'qnashuvini oldini olishda asosiy mexanizm sifatida qo'llanayotganligini ko'rish mumkin.

Masalan, **Yaponiya, Turkiya, Indoneziya, Italiya** kabi davlatlarda odob-axloq qoidalarining buzilishiga nisbatan intizomiy va iqtisodiy jazo choralari belgilangan. **Janubiy Koreya, Xitoy, Kanada, Ozarbayjonda** davlat xizmatchilari odob-axloq qoidalarini buzganda bir yil davomida tanlov va suhbatlarda qatnashishi taqiqlanib, jinoiy javobgarlik belgilangan.

Janubiy Koreyada kadrlar boshqaruvi vazirligi mavjud bo'lib, u davlat xizmatchilarining mehnat etikasi va intizomi nazorati masalalari bilan shug'ullanadi [12]. Janubiy Koreyada davlat xizmatchilari faoliyati, ularning kasb etikasiga oid normalarini tartibga soluvchi **“Davlat mansabdor shaxslari to'g'risida”gi qonun** [13] bilan tartibga solinadi.

Qonunning 61-moddasiga ko'ra, hech bir mansabdor shaxs o'z vazifasini bajarishi munosabati bilan to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita biror-bir mukofot, xayriya-ehson olishi mumkin emasligi

hamda hech bir mansabdor shaxs o'zidan yuqori turuvchi mansabdor shaxslarga xayriya-ehsonlar qilmasligi belgilangan.

Shuningdek, qonunning 62-moddasida davlat xizmatchisi xorijiy hukumat vakilidan mukofot yoki qimmatbaho sovg'a olishi mamlakat prezidenti ruxsati bilan amalga oshirilishi belgilangan.

Agar mansabdor shaxs xorijiy davlatdan yoki chet el fuqarosidan 100 AQSH dollaridan ortiq qiymatdagi sovg'a olsa, u zudlik bilan markaziy yoki mahalliy hukumatga xabar berib, sovg'ani topshirishi shart. Sovg'alar madaniy yoki badiiy ahamiyatga ega bo'lsa, Koreya milliy arxiviga topshirilishi, milliy madaniy boylik sifatida qiymatga ega bo'lmagan sovg'alar esa Davlat xaridlari xizmati orqali sotuvga qo'yilishi belgilangan [14].

Ozarbayjonda 2000-yilda qabul qilingan **"Davlat xizmati to'g'risida"**gi Qonunda [15] davlat xizmatchilari tomonidan ish faoliyatlari davomida kasb etikasi va odob-axloq normalarini buzish kabi xatolari yuz bersa, ularga nisbatan bir qator jazo choralari kiritilgan. Jumladan, yuqoridagi qonunning 29-moddasida intizomiy jazoga tortilgan davlat xizmatchilari bir yil davomida tanlov va suhbatlarda qatnashishi mumkin emasligi belgilab qo'yilgan.

Avstriyada davlat xizmatchilarini o'qitish va malakasini oshirish orqali ular faoliyatida odob-axloq normalaridan chetga chiqishning oldini olish, korrupsiyaviy jinoyatlarga yo'l qo'ymaslik choralari qo'llanib boriladi. Xususan, 2008-yilda qabul qilingan **"Mas'uliyat mening bo'ynimda"** nomli axloq kodeksida barcha tegishli tashkilotlar uchun o'z xodimlarini halollik va korrupsiyaning oldini olish yuzasidan malakasini oshirish talablari aniq ko'rsatilgan. Jumladan, maxsus kurslarda o'qish davomiyligi 3 kun bo'lib, davlat xizmatchilari bir yilda 2 marta o'qitiladi.

Kanadada 2012-yilda davlat xizmati etikasi sohasidagi qonunchilikni tartibga solishga qaratilgan **Davlat sektorida qadriyatlar va axloq kodeksi** ishlab chiqilgan [16]. U federal darajadagi barcha davlat sektori xodimlari uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Ushbu hujjat bilan mukammal tanishish davlat xizmatiga qabul qilishning zaruriy shartlaridan biri hisoblanadi.

Shuningdek, Kanadada 2007-yilda **"Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida"**gi Qonun kuchga kirishi bilan manfaatlar to'qnashuvi va etika masalalari bo'yicha mustaqil komissar lavozimi joriy qilingan. Komissar Kanada parlamentining vakili sifatida amaldagi hukumatdan mustaqil bo'lgan organ hisoblanadi. U nafaqat Jamoatlar palatasi a'zolari, balki vazirlar va Kanada Bosh vazirining o'zini tutishini nazorat qilish vakolatiga ega bo'lgan organ hisoblanadi.

Umuman olganda, tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, davlat xizmatchilari faoliyatida odob-axloq masalalari milliy qonunchiligimizda nafaqat qonun, balki qonunosti hujjatlari bilan ham tartibga solinib, huquqiy asoslar yaratilgan, lekin asosiy masala, fikrimizcha, ularning ijrosi va qonunchilikda belgilangan normalarda samarali ijro hamda nazorat mexanizmlari, ayrim tashkiliy masalalar yetarlicha aks etmagani bilan bog'liq bo'lmoqda.

Masalan, davlat fuqarolik xizmatchilarining Vazirlar Mahkamasining qarori bilan tasdiqlangan Davlat fuqarolik xizmatchilari odob-axloqining namunaviy qoidalaridan xabardorligi yetarli emas. Hatto, ayrim holatlarda rahbar xodimlar tomonidan ushbu qonun talablariga bepisand munosabatda bo'lish holatlari kuzatilmoqda.

Shuningdek, davlat xizmatchilarining kasb etikasi va odob-axloq qoidalariga rioya etmagani yuzasidan qonunchilikda nazoratni amalga oshiruvchi organ sifatida belgilangan Odob-axloq komissiyasi tomonidan o'z vaqtida nazorat tadbirlari olib borishda va ularning vakolatlarida kamchiliklar bor.

Odob-axloq qoidalarini buzgan davlat fuqarolik xizmatchilariga jazo qo'llash yoki ularga qo'llanadigan jazolarning turlichaligi ham ijro samaradorligiga ta'sir qilmoqda. Fikrimizcha, jazoning og'ir yoki yengilligi emas, barchaga nisbatan teng qo'llanilishi jazoning oldini olish funksiyasi samarali ishlashiga imkon beradi.

Shuningdek, ayrim vaqtlarda davlat xizmati organlari rahbarlari o'z xodimlarining kasb etikasi va odob-axloq qoidalarini buzishi bilan bog'liq holatlarga ular OAV va ijtimoiy tarmoqlarda yoritilganidan so'nggina e'tibor qaratmoqda. Odatda, davlat fuqarolik xizmatchilari tomonidan odob-axloq qoidalarining buzilishi natijasida manfaatlar to'qnashuvi holatlariga yo'l qo'yish yetkazilgan zarar o'rnini qoplash, imzolangan shartnomalarni bekor qilish bilan cheklanib qolinmoqda. Fikrimizcha, bu borada mazkur sohadagi huquqbuzarliklarning oldini olish va kelgusida bunga yo'l qo'ymaslik uchun profilaktik choralar, haqiqiy axloq standartlarini nafaqat kasbiy faoliyatga, balki davlat xizmatchisining shaxsiy sifatlarida ham aks ettirish borasida ishlash kerak.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur sohada mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida Buyuk Britaniyaning qator ijobiy tajribalarini O'zbekistonda ommalashtirish mumkin. Masalan, davlat fuqarolik xizmatchilari uchun ularning funksional vazifa va majburiyatlari, huquq va vakolatlari, kasb etikasi, odob-axloq normalaridan xabardorligini oshirish maqsadida Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi hamda Davlat boshqaruvi akademiyasi bilan hamkorlikda muntazam ravishda qisqa muddatli **"Etika" kurslarini tashkil etib borish** maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, davlat fuqarolik xizmatida bo'sh ish joylariga nomzodlarni suhbatdan o'tkazish jarayonida ularning *davlat xizmatiga oid qonunchilik normalari hamda odob-axloq qoidalaridan xabardorligi darajasini davlat xizmatiga ishga qabul qilishning asosiy mezonlaridan biri sifatida belgilash*, ularning **avvalgi ish faoliyatiga baho berish** va shu asosda nomzodni lavozimga qabul qilish yoki rad etishni amaliyotga kiritish ham, fikrimizcha, ijobiy natijalar beradi.

Shu bilan birga, davlat xizmatchilarining kasb etikasi va odob-axloq qoidalariga zid xatti-harakatlari uchun qonunchilikda belgilangan **jazo choralari qayta ko'rib chiqish** kerak. Xususan, Odob-axloq komissiyalariga o'z xulosalaridan kelib chiqqan holda davlat xizmatchisiga nisbatan **to'g'ridan-to'g'ri jazo choralari qo'llash vakolatini** berish kerak. Bu borada, qaror qabul qilish rahbar – yakka shaxs ixtiyoriga bog'liq ekanligi boshqa bir manfaatdorlikni keltirib chiqarishi mumkin.

Mazkur yo'nalishning tarqoq holda ekanligidan kelib chiqib, bizningcha, Senat raisi boshchiligidagi barcha bo'g'in va darajadagi davlat xizmatchilarining kasb etikasi va odob-axloq normalariga amal qilish holatlari yuzasidan qonunchilik normalarining bajarilishini nazorat qiladigan, qo'llanilgan jazo choralari ta'sirini baholab boradigan parlament palatalari vakillaridan iborat **Respublika odob-axloq komissiyasini tuzish** yoki bugungi kunda faoliyat yuritayotgan **Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Milliy va hududiy kengashlar** faoliyatining bir yo'nalishi sifatida manfaatlar to'qnashuvini oldini olishga qaratilgan odob-axloq qoidalarini ijrosi nazoratini belgilash kerak.

Xulosa qilganda, O'zbekiston manfaatlar to'qnashuvini oldini olish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasida kompleks yo'ldan borayotgan mamlakat hisoblanadi. Xususan, mamlakatimiz mexanizmlar rivojlanish darajasiga qarab ijobiy yutuqlarni huquq tizimiga joriy etib kelmoqda. Odob-axloq masalasida Buyuk Britaniyada ijobiy natijalar bergan qator ijobiy tendensiyalar qo'llanilishi allaqachon mamlakatimizda boshlangan bo'lsa-da, inobatga olinishi va kelgusi faoliyatda qo'llash kerak bo'lgan masalalar ham bor. Rivojlangan va bugun rivojlanayotgan ilmiy konsepsiya va modellarning milliy amaliyotimizga maqsadga muvofiq hamda manzilli tatbiq etilishi manfaatlar to'qnashuvini oldini olish bo'yicha boshlangan islohotlarni mustahkamlash va ijobiy natijalarga erishish imkonini beradi.

Иқтибослар/Сноски /References:

1. Susan Rose-Ackerman, Corruption and conflicts of interest, in: Jean Bernard Auby / Emmanuel Breen / Thomas Perroud (Eds.), 2016, Corruption and Conflicts of Interest, Studies in Comparative Law and Legal Culture, p. 3.
2. Stark, Conflict of Interest in American Public Life, Harvard, Cambridge, 2000, p. 4.
3. Mark D. Jarvis & Paul G. Thomas, 2009, 'The Limits of Accountability: what can and cannot be accomplished in the Dialectics of Accountability?' Paper presented at Dalhousie University, Halifax, November 11-13, p. 11.
4. A. Mungiu Pippidi, (2016), The Quest for Good Governance, Cambridge University Press 2016.
5. United Kingdom Parliament. Bribery Act 2010: 2010 CHAPTER 23. – London: UK Public General Acts, 2021. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>
6. Ethics and Professional Standards: Advice for RTPI Members, Updated 2017. – London: RTPI, 2017. – 32 <https://www.rtpi.org.uk/media/1966/ethics-update-2017.pdf>
7. Peter JOHN, United Kingdom (L, SOC). Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe in 2018 <https://rm.coe.int/booklet-a6-conflicts-of-interest-coll-public-ethic-en/1680907923>
8. The Civil Service Code. – London: Government of the United Kingdom, 30 November 2020 (last updated 16 March 2024). <https://www.gov.uk/government/publications/civil-service-code/the-civil-service-code>
9. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 8-avgustdagi "Davlat fuqarolik xizmati to'g'risida"gi O'RQ-788-son Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 09.08.2022-y., 03/22/788/0723-son
10. Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 14-oktabrdagi 595-son qarori bilan tasdiqlangan Davlat fuqarolik xizmatchilari o'dob-axloqining namunaviy qoidalari // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 15.10.2022-y., 09/22/595/0921-son
11. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 5-iyundagi "Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida"gi O'RQ-931-son Qonuni
12. Official Homepage of the Ministry of Personnel Management of the Republic of Korea. – Sejong-si, Republic of Korea: Ministry of Personnel Management <https://www.mpm.go.kr/mpm/>
13. State Public Officials Act. – E-Law (Korea Legislation Research Institute) https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=444&lang=ENG
14. Ministry of Personnel Management. Reporting on Receipt of Gifts. – Sejong-si: Ministry of Personnel Management <https://www.mpm.go.kr/english/system/infoEthics/bizEthics04/>
15. Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan. Legislation: Constitutional Law on regulating the implementation of human rights and freedoms in the Republic of Azerbaijan. – Baku: Constitutional Court <https://www.constcourt.gov.az/ru/legislation/29>
16. Vocharova E. Y. «Обэтических аспектах регулирования государственной службы в Великобритании и Канаде» // Государственное управление. Электронный вестник. — 2022. <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-eticheskix-aspektah-regulirovaniya-gosudarstvennoy-sluzhby-v-velikobritanii-i-kanade>

YURIST AXBOROTNOMASI

4-SON, 6-JILD

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 6

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 4

ISSN 2181-9416

DOI JURNAL: 10.26739/2181-9416